

GAZTELAKO ERREGEEN MENPERATZE HURA ETA XVI. MENDEKO GUDUA

aztelako Errege Alfonso VIII.a, 1200. urtean Gipuzkoan sartu zen eta ordurarte Nafarroa zen Pasaiatik, edo hobeto esan, Oiartzun errekatik Bidasoa ibaiarainoko lurraldea ere hartu zuen. Horrela, Nafarroak itsasora zuen irteera bakarraz jabetuz.

Hortik sortzen da inguru hauetako pakerik eza. Horren lekukotasunaren ondorioetariko bat dugu Aman de Labriten erasoaldia, 1476an Hondarribia berreskuratu nahirik etorri zenekoa. Baina alperrik. Erretiradan Irungo Aranzate dorrean gorde ziren gudarosteak gaizki bukatu zuten, inguraturik eta dorreari su eman ziotenean hirurehundik gora bertan hil ziren. Ikus Luis de Uranzuren *lo que el río vio* (1955), 140-142. orr.

Feudal garaia zen eta, ohi zenez, jauntxoek zein erregeek elkar menderatuz ihardutzen ziren. Gaztelako errege hark jauntxoek elkar ezinaz baliatzen jakin zuen, batetik Oinaz eta Ganboarren borroketaz aprobetxatuz eta Nafarroan Agramont eta Beaumont aurrez-aurre jarritz. Horren ondoriozkoa zen 1512. urtean Fernando errege Katolikoak Nafarroa indarrez hartu zueneko. Nafar erregeak nekez eutsi zion Seigarren merindateaz (gaurko Baxenabarra) soilki gelditzean. Orduan gertatua zuten jakiteko biderik egokiena Fernando Katolikoaren agindupeko Duke de Alba jeneralaren kronikagile zen Luis Correalen liburua dugu noski, *Historia de la Conquista del Reino de Navarra* deritzana, hitzaurrez eta oharrez J. Yanguas y Miranda Nafarroako Diputazioan idazkari zenak berargitaratu zuen 1843an.

1516. urtean, Albretarrak, Agramondar buruzagiz eta Baxenabarreko jendearekin, Baztandik jo zuten erasoaldia Nafarroa berreskuratzeko asmoz. Inguru hoietako nafarrak jarraitu zioten, baina, ahalegin ahula nonbait eta atzera jo zuten.

Ordukoa dugu gure historian maiz aipatzen den Amayurgo gudua. Eta urte berean, handik laster hil zen Nafarroako Errege Joan Albrit II.a. Ondoren, Seigarren merindatea, Zuberoarekin batean, Biarnorekin elkartu zen.

Hala ere ez zuten amor ematerik nahi eta 1521ekoa dugu Irungo San Martzialgo gudua, Behoibiako Gazteluzar (garai haretan Behoibia zen gaur Behobia dena) hurrengorako utziz, hartu zuten San Martzial handik Hondarrira sartzeko.

Enrike Albret printzea (Joan II.aren semea) buruzagi zela Hondarribiaz jabetu zen, Frantziako Errege Franzisko lehenengoaren laguntzaz. Bi urte t'erdian hemengo jaun eta jabe izan ziren. Bestetan bezala, nafarroako erregeen alde fidelki jarraitzen zuten agramondarrak, zeintzuri elkartzen zitzairen Borts Hirietatik haratko jenderik gehiena. Eta

gudu haretan, Hondarribia ez ezik Nafarroa guziaz jarri zuten sutan.

Askok diote probintziko indar foralak zirela hemen eutsi zietenak. Egia da, baina ez ahaztu Espainiako erregeen agindupeko zirela eta garaipena ere Espainiako gudarosteen laguntzaz lortu zutela.

Luis de Uranzuk *Lo que el río vio* (1955) liburuaren 148-158. orrialdeetan ongi adieraziak datoz inguru hauetako gertakariak. Baina gertakarien nondik norakoa jakinarazteko Esteban Garibairen *Compendio Historial de España* (1571) deritzan liburua hartu zuen oinarritzat eta, nere ustez, hobeto baliatuko zen Arnould Oihenarteren *Notitia Utriusque Basconiae* (1638) delakoan oinarritu balitz, zeren hau bai da garai haretako historia libururik serioena.

Gainera, horien gerotziko ikerketak bestelakorik erakusten digute. Esate baterako, ezagutu beharrezkoak zaizkigu oraintsuagoko F. Idoateren *Esfuerzo belico de Navarra en el siglo XVI* (1981), 219. orrialdea eta garaiko gertakariez 271-320. orrialdeetan dakartzan agiriak, Nafarroako artxiboetatik zuzenean transkribatuak; aldi berean, J. Goñi Gaztanbideren *Historia de los obispos de Pamplona* (1985), III. liburukiko 145-147. orr. eta IV.eko 73 eta 214-222. orrialdeak.

Henrike Albret Nafarroako printzeak Frantziako laguntza ezik hemen bertako askorena ere jaso zuen, erregegai zuzena zeritzaielako. Horregatik, hesia bukatu zenean, Errege Karlos V.ak barkamena eskaini zien, aurrerantzean bere alde jokatzeko baldintzarekin. Aipatu dudan Florenzio Idoateren liburuan 309-313. orrialdeetan datozen agiritan ikus daitekenez.

Karlos V.a politikari ona zen, ezin uka. Bere Gortetik hasita, euskaldun asko zituen inguruan lagun, Agramondarrak ezik. Horregatik gogoratzen duen Michel Iriartek *Corsarios y colonizadores vascos* (1945) liburuaren 43. orrialdean, Nafarroako erregeei leial jarraitzen zietenek jarritako esaldi hura:

Karlos Kintoren baratzen
Akerrak ezpata dantzan.

Gainera, Jose Goñi Gaztanbideren lanean agertzen zaigunaren arabera, Errege horren garaian, kontsigna bidez ahalegindu omen zen Iruineko ipiztikuak (apezpikuak) gaztelaniarrak izan zitezen, ez nafarrak eta gutiago mendialdeko euskaldunak, zeren hauek omen ziren agramondarrekin batean H. Albret printzearen alde leialtasun zintzoz armetan jaikitzen zirenak.

JUAN SAN MARTIN